

Г.Х. Сарсенбаева,^{1*} А.Е. Жумабаева ¹

¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ТРАНСВЕРСАЛЬДІ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУЫДУЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақала қазіргі кезеңде кәсіби маман даярлауда ұлттық құндылықтар негізінде болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын дамыту мәселесіне арналады. Ғылыми әдебиеттерді зерттеу негізінде трансверсальді дағдыларды дамытудың қазіргі жайына талдау жасалып, ұлттық құндылықтарды қолдану тәжірибесі және перспективалары мен мүмкіндіктері қарастырылады. Болашақ бастауыш білім педагогтерінің ұлттық құндылықтар арқылы ауыспалы және жұмсақ дағдыларды дамытуға деген қызығушылығы жоғары екендігі негізге алынып, мақалада осы мүмкіндікке сәйкес студенттердің трансверсальді дағдыларын дамыту мәселесінің өзектілігі айқындалады.

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің «Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының студенттерімен жүргізілген «Тұлғаның ұлттық құндылықтар арқылы трансверсальді дағдыларды дамыту туралы түсінігі» атты авторлық сауалнама нәтижелері талданды. Зерттеу нәтижелерінде білім алушылардың ұлттық құндылыққа деген қатынастары мен көзқарастарының оң екендігі көрінді. Олардың ойынша, трансверсальді дағдыларды: командада жұмыс жасай білуді, проблеманы шеше білуді, креативтілікті, тиімді қарым-қатынасты, сыни ойлауды, көшбасшылықты және т.с.с. дамыту ұлттық құндылықтарға бағдарланған сапалы білім алуға, бәсекеге қабілетті ұлт қалыптастыруға мүмкіндік туғызады.

Түйін сөздер: ұлттық құндылықтар, трансверсальді дағдылар, болашақ бастауыш білім педагогі, педагогикалық мүмкіндіктер.

Сарсенбаева Г.Х., ^{1*} Жумабаева А.Е.¹

¹ Казахский Национальный педагогический университет им. Абая
г. Алматы, Казахстан

ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ТРАНСВЕРСАЛЬНЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Аннотация

Статья посвящена развитию трансверсальных навыков будущих педагогов начального образования на основе национальных ценностей в подготовке специалистов на современном этапе. На основе исследования научной литературы анализируется современное состояние развития трансверсальных навыков, рассматриваются опыт, перспективы и возможности использования национальных ценностей. Основываясь на том, что будущие педагоги начального образования проявляют высокую заинтересованность в развитии переходящих и мягких навыков через национальные ценности, в статье определяется актуальность проблемы развития трансверсальных навыков студентов.

Анализируются результаты авторского анкетирования «Понимание личности о развитии трансверсальных навыков через национальные ценности», проведенного студентам специальности «Педагогика и методика начального образования» Казахского Национального педагогического университета имени Абая. Результаты исследования показали, что взгляды и отношения студентов к национальным ценностям положительные. По их словам, развитие трансверсальных навыков: умение работать в команде, решать проблемы, креативность, коммуникабельность, критическое мышление, лидерство и т.п. создадут возможность получить качественное образование, ориентированное на национальные ценности, и сформировать конкурентоспособную нацию.

Ключевые слова: национальные ценности, трансверсальные навыки, будущий педагог начального образования, педагогические возможности.

Sarsenbayeva G., ^{1*} Zhumabayeva A. ¹

¹ Kazakh National pedagogical University named after Abai
Almaty, Republic of Kazakhstan

OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING TRANSVERSAL SKILLS FUTURE TEACHERS OF PRIMARY EDUCATION BASED ON NATIONAL VALUES

Abstract

The article is devoted to the development of transversal skills of future primary education teachers based on national values in the training of specialists at the present stage. Based on the study of scientific literature, the current state of the development of transversal skills is analyzed, experience, prospects and opportunities for using national values are considered. Based on the fact that future teachers of primary education show a high interest in the development of transferable and soft skills through national values, the article determines the relevance of the problem of developing students' transversal skills.

The results of the author's survey "Knowledge of the personality and the development of transversal skills through national values" conducted by students of the specialty "Pedagogy and methods of primary education" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai are analyzed, as well as the results of the study showed that the views and attitudes of students to national values are positive. According to them, the development of transversal skills: the ability to work in a team, solve problems, creativity, communication skills, critical thinking and leadership will create an opportunity to receive a quality education focused on national values and form a competitive nation.

Keywords: national values, transversal skills, future primary education teacher, pedagogical opportunities.

Кіріспе. Қазіргі таңда елімізде жүріп жатқан рухани жаңғыру үдерісі өткенімізді жеткілікті бағалауға және ондағы құндылықтарды бүгінгі оқу-тәрбие ісінде пайдалануға мүмкіндіктер туғызып отыр. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев 2019 жылдың 16-тамызы «Білім және ғылым» атты тамыз конференциясының пленарлық отырысында сөйлеген сөзінде: «Ұлттық құндылықтарға қанығып өскен өреннің танымы терең, ділі берік болады. Ата-бабалар аманат еткен ұлан-ғайыр даланы аман сақтау, ең алдымен, жас буынға артылатын зор үміт. Кейінгі ұрпақ тәуелсіздігіміздің туын әрқашан жоғары ұстауы тиіс... білімі терең, ойы озық ұрпақты тәрбиелейтін мұғалімдер қауымына зор жауапкершілік жүктеледі. Сіздердің бүгінгі шәкірттеріңіз – Қазақстанның жарқын болашағы. Сапалы білім – жетістікке жетудің жолы, әрі экономиканы дамытудың басты құралы. Жеті түрлі ілім білетін ұрпақ тәрбиелеу – бүгінгі күннің негізгі міндеті», – деді [1].

Осыған орай, Қазақстан Республикасының «Мәдени мұра», «Рухани жаңғыру», «Мәңгілік ел» секілді мемлекеттік бағдарламаларының тұжырымдамасында: «... білім беруді жаңарту үрдісі дегеніміз – ұлтымыздың салт-дәстүрін, мәдени мұрасын, рухани құндылықтарын, яғни, оқу-тәрбие үрдісін біртұтас алып жүретін халықтық педагогика негіздерінен құралатын ұлттық идеологиялық бағыттың тұрақты бір жүйесі деп түсінеміз», – деп көрсетілген [2]. Жастарды ұлттық құндылықтарға баулудың олардың рухани-адамгершілік қасиеттерін дамытуға, демократиялық, саяси, мәдени, өмірлік құндылықтарының қалыптасуына ықпалы зор. Осындай ұлттық идеологияны сақтай оқыту, кәсіби даярлау бәсекеге қабілетті ұлт қалыптастырудың бір міндеті болып табылады.

Жас ұрпақты тәрбиелеу, атап айтсақ, бастауыш білім беру мен тәрбиелеу ісі оқытудың барлық деңгейлеріне ортақ болып табылатын және оқушы тұлғасының мінез-құлқы мен қызметін ынталандыратын өмірлік тұрақты бағдарлары болуға арналған ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды дарытуға бағытталған [3]. Ал, бастауыш буындағы жас ұрпақты оқытатын, тәрбиелейтін болашақ педагогтерді даярлау олардың кәсіби, қатаң және жұмсақ дағдыларын дамытумен, ол дағдылардың ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделуімен тығыз байланысты [4].

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Білім беру туралы Заңының «Білім беру жүйесінің міндеттері» деп аталатын 11-баптың 1-пунктінде: «ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шындауға бағытталған сапалы білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау», – деп айқын көрсетілген [5]. Бұдан балаларды ұлттық құндылықтарға баулуға болашақ бастауыш білім педагогтерін даярлауда

ұлттық педагогикамыздың мол мұрасын аса қажет, құнды ресурс ретінде қолдану жолдарын іздестіру мәселесінің өзекті екендігін көреміз.

Осы орайда, халықтық педагогикамыздың, әсіресе, үстіміздегі жылы 150 жасқа толуын ЮНЕСКО көлемінде тойлау жоспарланған ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының педагогикалық мол мұрасының болашақ бастауыш білім педагогтерін жас ұрпақтың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыруға дайындаудағы пайдасы орасан зор екендігін ерекше атап өткіміз келеді. Ұлт ағартушысы Ахмет Байтұрсынұлы 1913 жылы «Қазақ» газетінде: «...Өзіміздің елімізді сақтау үшін бізге мәдениетке, оқуға ұмтылу керек. Ол үшін ең алдымен әдебиет тілін өркендету керек. Өз алдына ел болуға, өзінің тілі, әдебиеті бар ел ғана жарай алатындығын біз ұмытпауға тиіспіз. Бұл мәселеде біздің халқымыз оңды емес. Осы күні орыс школы мен татар мектептерінде оқып шыққандар қазақ тілін елеусіз қылып, хат жазса, өзге тілде жазып, қазақ тілінен алыстап барады. Бұл, әрине, жаман әдет. Егер тілге осы көзбен қарасақ, табиғат заңына бағынбай, біздің ата-бабаларымыз мың жасамаса, ол уақытта тілмен де, сол тілге ие болған қазақ ұлтымен де мәңгі қоштасқанымыз деп білу керек. Егер оны істегіміз келмесе, осы бастан тіл, әдебиет жұмысын қолға алып, өркендететін уақытымыз жетті», – дейді [6]. Яғни, осы арқылы ұлт ұстазы *ұлттық құндылықтардың ең маңыздысы – ана тілі* екендігін өсиет етіп айтып та, қазақ тілі ғылымының негізін салу арқылы нақты іргелі істерімен жасап та өнеге етіп, өшпес із қалдырып кетті.

Жаңа қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады. Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодынды сақтау. Ұлттық код, ең алдымен, ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, ана тілінде, сосын дәстүріміз бен салтымызды, мінезімізді айқындайтын ділде, ұлттық мәдениетте. Қазақ баласының тағылымы мол тарихында мәдени-рухани болмысы ізгілікпен өріліп, қарапайымдылықпен шындалып, парасатпен шырайланған. Ұлттық кодымызда ізгілік, адалдық, перзенттік инабаттылық, адамгершілік, парыз, этикет, ақыл-парасаттылық кеңінен өрістеген, молынан қамтылған.

Ұлттық кодта парыз бен әділдік қатар сомдалып, Жүсіп Баласағұни, Махмуд Қашқари, Ахмет Иасауи, Абай мен Шәкәрім, Ахмет пен Әлихан, Мағжан мен Міржақып шығармашылығы арқылы халыққа дәріптелген. Қазақтың ұлттық кодында әділдік тұжырымдамасы ежелгі дәуірден бастап жинақталып, туыстығы жоқ болса да үлкенге деген сыйластық тұрғысында танылған. Сыйластық пен ізгілік, ізеттілік пен имандылық қазір енді этикетке айналған тұста, осы ұлттық кодты дамыта отырып, рухани мәдениетімізді жаңғыртуымыз қажет. Ұлттық кодымызда ұят категориясы бар. Бесіктен белі шықпаған баладан бастап, ұят боладыны айтып өсірген ата-ана баласын жақсылық пен жауыздықтың бөлінетінін айтып, мінезін қалыптастырады. Жауыздықпен күрес пен жақсылықты дәріптеу коды қазіргі мораль мен өнегелік категориясын дамыта түседі. Ұлттық кодқа негізделген ұлттық сананың кемелдене дамуы еліміздің «Рухани жаңғыру» бағдарламасында үлкен мәселе етіп көтерілген, олар: ұлттық сананың көкжиегін кеңейту және ұлттық болмыстың өзегін сақтай отырып, оның бірқатар сипаттарын өзгерту.

Біздің ойымызша, ұлттық құндылықтар дегеніміз – адамзат үшін маңызды және құнды болып табылатын ұлттың өзіндік ерекшелігі, ұлттық тілдің байлығы, ұлттық мәдениеттің мұрасы, ұлттық салт-дәстүр, ұлт тарихы, ұлттың рухани мұраттарының жиынтығы. Жеке тұлғаның ұлттық санасының қалыптасуына оң әсер ететін ата-бабамыздан ұрпақтан ұрпаққа мирас болып келе жатқан ұлттық құндылықтар біздің өміріміздің маңызды бөлігі болып табылады, себебі олар біздің сенімдерімізге ықпал етеді.

Жас ұрпақты бесіктен бастап ұлттық құндылықты құрметтеуге, осы құндылықтарды бойына сіңіріп, келешек ұрпақтан-ұрпаққа жалғастыруға үйретуде болашақ бастауыш білім педагогтерін ұлттық құндылықтарды өздері қолдануымен қатар, қазіргі заман талабына сай икемді, ауыспалы, жұмсақ дағдылармен де қамтамасыз етуіміз қажет деп санаймыз. Себебі, қазіргі қоғамның барлық салаларында, соның ішінде педагогтерді даярлауда білім алушылардың жоғары сапалы маман болуы үшін кәсіби дағдылармен қатар, *трансверсальді дағдыларды меңгерту* бүгінгі күн талабы болып отыр.

Болашақ бастауыш білім педагогі өзін ұлттың ажырамас бөлшегі ретінде сезініп, өз халқының тарихын, ұлттық құндылықтарды: ұлттың тілін, ұлттың рухани мәдениетін, ұлттық менталитетті, халықтың әлемдік мәдениет қазынасына қосқан үлесін бағалап, оның дамуына ықпал етеді. Ұлттық сана-сезімнің дамуы жеке тұлғаның өз ұлтының дәстүрлерін, этникалық тамырын, ұлттық кодын білуімен байланысқан, сонымен қатар адамгершілік жалпыадамзаттық құндылықтарды білу де маңызды.

Қазіргі таңда адамзат бұрын-соңды болмаған өзгерістерді өз бойынан өткізуде. Мысалы, жаһандық және жасанды интеллект, геосаяси ахуал т.с.с. Әлем енді тар және кең профильді мамандарға бөлінбейді. Біріншілерінің шектеулі салада терең білімі бар, олар әріптестері арасында сарапшылар болып табылады, алайда одан тыс жерде аса бағаланбайды. Екіншілерінің ауқымы кеңірек, бірақ кәсіби білімі соншалықты терең емес. Үшінші санаттағы адамдар көбірек бағаланады, олар – барлық дағдыларын геометриялық прогрессия түрінде әр түрлі жағдаяттар мен жағдайларға қолдана алатын әмбебап мамандар. Олар жаңа дағдыларға ие болады, қарым-қатынас орнатады және жаңа рөлдерге ие болады. Олар үнемі бейімделуге, үйренуге және өсуге, тез өзгертін әлемде өз орнын анықтауға және қайта орналасуға қабілетті. Әлем өзара тәуелді болған сайын, бізді өмірде, жұмыста және қоғамда біріктіретін күшті серіктестер мен талантты «дирижёрларға», яғни көшбасшыларға көбірек қажеттілік туындауда. Қазір инновацияны оқшау жұмыс істейтін адамдардан гөрі, ұжымдық жұмылдыру, біліммен бөлісу және күш-жігерді біріктіру нәтижесінде жасау тиімдірек екені айқындала түсуде.

Осындай өзгерістерге байланысты, соңғы уақытта «трансверсальді дағдылар» термині көбірек қолданыла бастады. Әсіресе, бұл термин Еуропадағы білім беру жүйелерінде жиі қолданылады. Өмірлік маңызды дағдылар немесе ХХІ ғасыр дағдылары деп аталатын трансверсальді дағдылар – бұл жастардың жеке, академиялық, әлеуметтік және экономикалық қиындықтарды жеңуге дайын, икемді, бейімделгіш оқушы және азамат болуына мүмкіндік беретін тұлғааралық қатынастар немесе әлеуметтік-эмоционалдық дағдылар.

Трансверсальді дағдылар латынның «transversus», лат. trans – «арқылы» + лат. vertere «айналдыру, аудару» деген сөздерінен шыққан [7].

Т.Моника, О.А. Дуца, Дж.Ф. Йоханссон, П.Мерфи деген шетелдік ғалымдар трансверсальді дағдыларға дәл және толық анықтама беру бағытында жұмыс жасайды. Олар АҚШ Мэн штатының Портленд қаласында орналасқан коммерциялық емес мектепті қолдау ұйымы болып табылатын Ұлы мектептер серіктестігінің білім реформасы глоссарийін негізге ала отырып, былай дейді: «ХХІ ғасыр дағдылары» термині қазіргі әлемде табысқа жету үшін маңызды болып саналатын білімдердің, дағдылардың, жұмыс әдеттерінің және мінез-құлық қасиеттерінің кең ауқымын білдіреді. Жалпы алғанда, ХХІ ғасыр дағдыларын барлық оқу пәндерінде және барлық білім беру, мансаптық және азаматтық ортада өмір бойы қолдануға болады. Айта кету керек, «ХХІ ғасыр дағдылары» ұғымы оңай анықталмайтын, ресми түрде кодификацияланбаған және жіктелмеген кең және аморфты білім мен дағдылар жиынтығын қамтиды. Бұл термин білім беруде кеңінен қолданылғанымен, ол әрдайым дәйекті түрде анықтала бермейді, бұл шатасуға және әр түрлі түсіндірулерге әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, қолданбалы дағдылар, пәнаралық дағдылар, ауыспалы дағдылар, қиылысу дағдылары, когнитивтік емес дағдылар, әлеуметтік дағдылар және т.б. қоса алғанда, бірқатар байланысты терминдер жалпыға қатысты кеңінен қолданылады [8].

Біз әлемнің жылдам өзгертінін және ол өзгерістердің болмай қоймайтынын есте сақтай отырып, мамандарды, атап айтқанда, бастауыш білім педагогтерін даярлау бағдарламасын толықтырып, икемді әмбебап мамандарды өсіруіміз керек. Бұл – біздің мүмкіндігіміз. Психологтар, нейробиологтар адамзат өзіне қажетті болашақты жасай отырып, белсенді түрде ойлауға, өзгертуге және әрекет етуге қабілетті екенін айтуда. Кәсіби оқыту бағдарламалары бүгінгі күні оқыту мен тәрбиелеуге бағытталған. Бұл лайықты, әрі маңызды мақсат. Алайда, мынадай сұрақ туындайды: студенттерге осыны ғана үйреткен жеткілікті ме? ХХІ ғасырда мамандыққа жақсы дайындалу үшін бүгін нені меңгеру керек?

Қоғам және әрбір адам әлемге оң әсер ету үшін не істей аламыз? Жарқын болашақтың жалпылама белгілері қарапайым болып келеді: өзін жүзеге асырған, өз әлеуетін толық пайдаланып, мақсатына жетуге ұмтылған адамдардан тұратын бейбіт, тұрақты қоғам. Бұл мақсаттарды әр түрлі тәсілдермен қарастыруға болады: азаматтық және әлеуметтік белсенділіктің жоғары деңгейі, жеке денсаулық пен әл-ауқат, жоғары білікті еңбек, экономикалық тиімділік, экологиялық тұрақтылық, креативтілік, өзін-өзі басқару және т.б.

Мамандарды даярлау бойынша оқу орындарының көпшілігі кәсіптік оқыту немесе үздіксіз кәсіби даму арқылы алынған «қиын», функционалды немесе арнайы дағдыларға бағытталған. Дегенмен, жұмыс берушілерге ең қажет дағдылар – олар трансверсальді дағдылар. Бұл қызметкерлерге өзінің мансабы барысындағы өзгерістерге бейімделуге көмектесетін дағдылар. Бұл жайында ЮНЕСКО (2014): «Трансверсальді дағдылар үйренушілерге өзгерістерге сәтті бейімделу, мағыналы және өнімді өмір сүру үшін көбірек қажет болуда», – дейді [9].

ЮНЕСКО трансверсальді дағдыларды келесідей анықтайды: «Әдетте нақты жұмысқа, тапсырмаға, оқу пәніне немесе тәжірибе саласына қатысты емес және әр түрлі жағдайлар мен жұмыс параметрлерінде (мысалы, ұйымдастырушылық дағдылар) қолдануға болатын дағдылар». Бұл дағдыларды «жұмсақ» немесе «ауыспалы» деп те атауға болады, өйткені олар белгілі бір секторға немесе жұмыс рөліне тән емес. ЮНЕСКО трансверсальді дағдылардың алты санатын анықтайды:

1. Сыни және жаңашыл ойлау.
2. Тұлғааралық қарым-қатынас дағдылары.
3. Тұлғаишілік дағдылар.
4. Жаһандық азаматтық.
5. Ақпараттық сауаттылық.
6. Басқалар.

Мұндағы басқалар проблеманы шешуді, тайм-менеджментті, командалық жұмысты, үздіксіз дамуды, көшбасшылықты және т.с.с. қамтиды.

Трансверсальды дағдылар – бұл әрбір жұмыс үшін құнды дағдылар, көбінесе табысты анықтайтын дағдылар. Бұл дағдылар әр түрлі рөлдерде, әр түрлі салаларда және әр түрлі кәсіптерде қолдануға болатын көп мақсатты болып табылады. Неліктен мұндай дағдылар маңызды? Жоғары мамандандырылған кәсіби дағдылар бәсекелестік артықшылықты орнату және ұйым ішіндегі белгілі бір рөлде табысқа жету үшін маңызды болуы мүмкін болса да, трансверсальды дағдылар адамның ұзақ мерзімді перспективада әрқашан сұранысқа ие болуын қамтамасыз ете алатын дағдылар болып табылады.

Трансверсальды дағдыларды қалай қалыптастыруға болады? Әр адамда трансверсальды дағдылар бар және олар өмір бойы, ерте балалық шақтан және мектептен бастап университет арқылы, ресми және басқа оқыту түрлері арқылы, оқу, әлеуметтік қызмет, кәсіби қызмет және жалпы өмір сүру арқылы алынады. Трансверсальды дағдылардың тізімі үлкен болса да, оларды әдетте бес негізгі санатқа топтастыруға болады. Жоғарыда аталған ЮНЕСКО жіктемесінен бөлек, Ч.Фадель, М.Бялик, Б.Триллинг, Т.Моника, О.А. Дуца, Дж.Ф. Йоханссон, П.Мерфи, В.А. Кононова және т.б. ғалымдар трансверсальді дағдыларды келесідей түрде де жіктемелейді:

Тұлғааралық дағдылар: бұлар айналасындағылармен оң қарым-қатынас жасауға, оларға оң әсер етуге және шабыттандыруға мүмкіндік беретін дағдылар тобын білдіреді. Мұның бірнеше мысалдары: дипломатиялық дағдылар, коучинг дағдылары, тыңдау дағдылары, ынтымақтастық дағдылары.

Аналитикалық дағдылар: мәселелерді анықтауға және талдауға, шығармашылық, инновациялық және практикалық мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін интеллектуалды дағдыларды қамтиды.

Техникалық дағдылар: бұларға компьютердің жұмысын жақсы білу, арнайы машиналарды, бағдарламалық жасақтаманы, аппараттық құралдарды пайдалану, бір нәрсені дамыту немесе жөндеу қабілеті сияқты практикалық, тікелей дағдылар жатады.

Ұйымдастырушылық дағдылар: бұл дағдылар деректерді сұрыптауға, жобаларды немесе ресурстарды жоспарлауға және бөлуге, дәл, тиімді, қолдануға оңай және бірнеше ресурстар немесе тапсырмалар арасында үйлестіру үшін есеп жүргізуге мүмкіндік береді. Мысалы: басымдықтарды анықтау, уақытты басқару, тапсырмаларды басқару, ресурстарды басқару, үйлестіру дағдылары.

Жеке қасиеттер: олар адамның жұмыс орнындағы мінезіне байланысты дағдылар тобын қамтиды. Мысалы: адалдық, сенімділік, дәлдік, еңбекқорлық, шешім қабылдау қабілеті [10].

VISKA Erasmus+K3 жобасының контекстінде трансверсальды дағдылардың қандай екенін алдын ала анықтау маңыздылығына акцент қойылған. Онда білім, дағды және құзыреттілік саласындағы кең ауқымды дискурсты мойындау, қазіргі уақытта жоқ дағдылар мен құзыреттердің мәні туралы халықаралық консенсус жайында айтылады. Мысалы, тиімді қарым-қатынас, бұл тек жәй ғана сөйлеу немесе жаза білу ғана емес, отбасында, қоғамда және жұмыс орнында әртүрлі контексттерде сауатты түрде сөйлеу мен жазуды, ымыраға келе білуді, эмпатияны, тыңдай, ести білуді қамтиды. VISKA жобасының ұсынымдарында көрсетілгендей, трансверсальды дағдылар олар, әдетте, жұмысқа қажетті негізгі дағдыларға қарағанда, командада жұмыс істей білу, тиімді қарым-қатынас жасай білу, шетел тілдерін жетік білу, іскерлікпен, шығармашылықпен және сыни ойлай білу, проблемаларды шеше білу, мотивация, АКТ, тілдік-когнитивті дағдылар (мысалы, ынтымақтастық, келіссөздер жүргізу, ақпарат алмасу) болып табылады [11].

Сонымен қатар, VISKA жобасында трансверсальды дағдыларды бағалау бойынша критерийлердің келесідей түрлері анықталған: 1) кең перспективада өз дағдыларын анықтау және рәсімдеу

(трансверсальды дағдылар), мысалы, жеке даму мүмкіндіктері; 2) сертификатталатын дағдыларға баға беру; 3) жұмысқа қатысты критерийлерге сәйкес дағдыларды анықтау және рәсімдеу; 4) жұмысқа/оқу бағдарламасына қатысты дағдыларға ресми баға беру және қамтамасыз ету [11].

Әдебиеттерді зерделей келе және тәжірибеде өткізген сауалнама, бақылау, кері байланыс тәсілдері, тренинг, коучинг жұмыстары нәтижесінде, біз трансверсальді дағдылар дегеніміз – жұмсақ, ауыспалы, көлденең дағдылар, олар білім алушыларға өзгерістерге сәтті бейімделу, мағыналы және өнімді өмір сүру үшін қажет дағдылар болып келеді деп есептейміз.

Қазіргідей бүкіл әлем бойынша жылдам өзгермелі, геосаяси тұрғыдан алғанда күрделі кезеңде біз де өз ұлттық құндылықтарымызды сақтай отырып, сақтап қана қоймай, тиімді қолдану арқылы өмір сүруге, әр түрлі қызметтерді атқаруға бейімді бола алатын педагогтерді даярлауды мақсат тұта отырып, олардың трансверсальді дағдыларын дамытуды қолға алуымыз қажет деп шештік. Бұл орайда, арнайы жоғары біліммен қатар, бизнес-тренинг, коучинг, бағалау бойынша эксперттік жұмыстарды жасап жүргенімізді атап өткіміз келеді. Яғни, осы трансверсальді дағдыларымызды болашақ бастауыш білім педагогтерінің де меңгеруіне үлес қоспақшымыз.

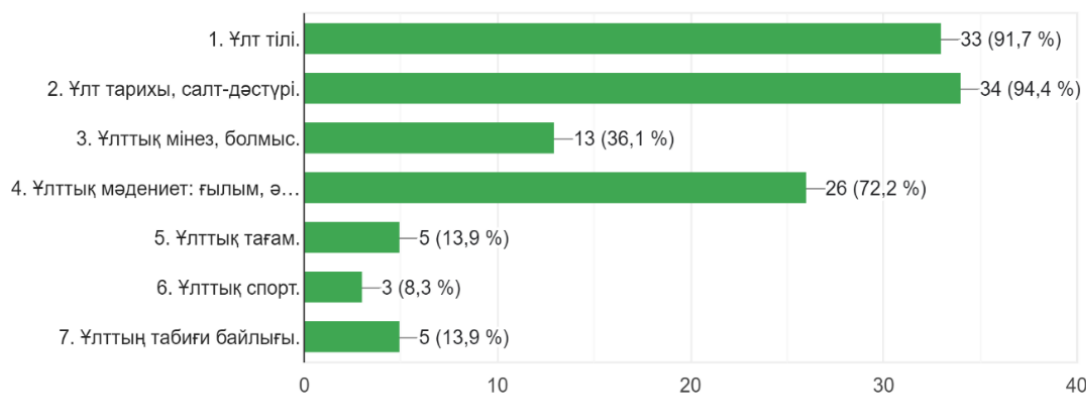
Зерттеу әдістері мен материалдары. Болашақ бастауыш білім педагогтерінің ұлттық құндылықтар негізінде трансверсальді дағдыларын дамыту мүмкіндіктерін анықтау үшін төмендегідей әдістемелік құралдар қолданылды: *Сауалнама*. Болашақ бастауыш білім педагогінің ұлттық құндылықтар арқылы трансверсальді дағдыларын дамытуға деген бейімділігінің деңгейін анықтау сауалнамасы және болашақ бастауыш білім педагогтеріне жүргізілген тренинг және ондағы «Үш Қ: құнды, қиын, қызық» *кері байланыс әдісі*.

Сауалнама келесідей сұрақтарды қамтыды:

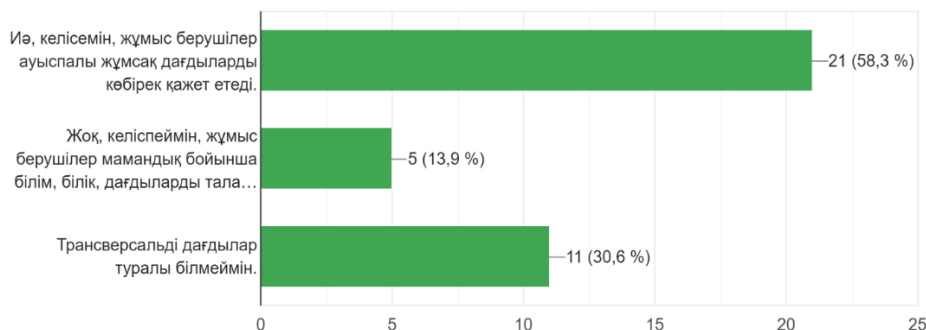
1. Қазақтың ұлттық құндылықтарын атап өтсеңіз.
2. Қандай ұлттық құндылықтар ерекше маңызды деп ойлайсыз?
3. Қазіргі кезеңде трансверсальді (ауыспалы, әрі жұмсақ) дағдылар жұмыс берушілер тарапынан көбірек талап етілетін дағдылар дегенге келісесіз бе?
4. Ұлттық құндылықтар арқылы бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді (ауыспалы және жұмсақ) дағдыларын дамытуға болады деп ойлайсыз ба? Болса, қалай?
5. Бастауыш сынып оқушыларын ұлттық құндылықтарға баулу үшін болашақ маман ретінде Сізде қандай дағдылар болуы керек деп есептейсіз?
6. Қандай ұлттық құндылықтар Сізге трансверсальді (жұмсақ, әрі ауыспалы) дағдыларыңызды дамытуға көмектеседі деп ойлайсыз?
7. Ұлттық құндылықтарды қолдану арқылы дамытуға болатын трансверсальді дағдылар қайсысы деп ойлайсыз?

Зерттеу нәтижелері. 1-сұрақ бойынша респонденттер ұлттық құндылықтар деп ұлттың тілін, салт-дәстүрін, мәдениетін сақтауды (74,7%), ұлттың тарихын білуді (56,7%), ұлттық өнерді, ұлттық музыканы, ұлттық спортты дамытуды (55,4) маңызды деп санайтындығын көрсетті.

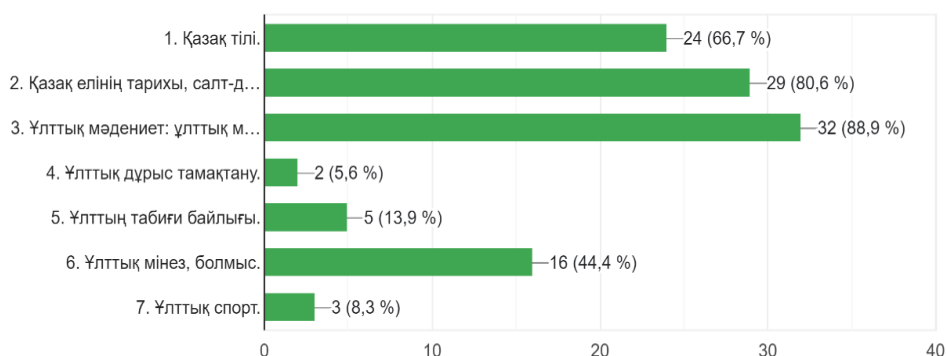
«Қандай ұлттық құндылықтар ерекше маңызды деп ойлайсыз?» деген 2-сұраққа респонденттердің 91,7%-ы ұлт тілі деп, 94,4%-ы ұлт тарихы, салт-дәстүрі деп, 72,2%-ы ұлттық мәдениет, ғылым, өнер деп, 36,1%-ы ұлттық мінез, болмыс деп, 13,9 %-ы ұлттық тағам деп, 8,3%-ы ұлттық спорт деп, 13,9 %-ы ұлттың табиғи байлығы деп санайтынын көрдік.

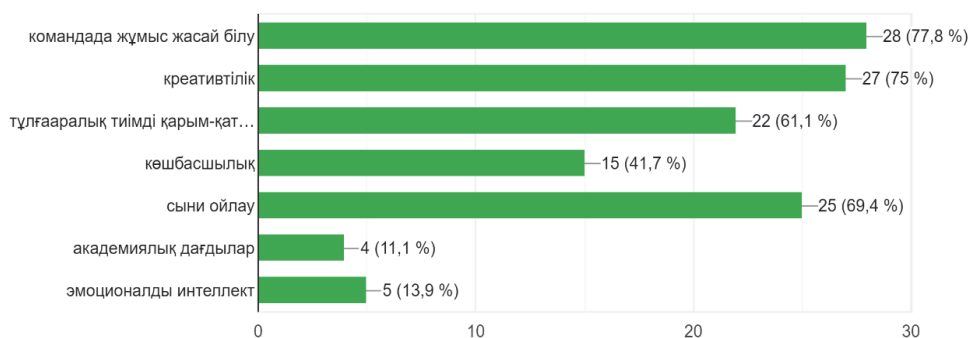
«Қазіргі кезеңде трансверсальді (ауыспалы, әрі жұмсақ) дағдылар жұмыс берушілер тарапынан көбірек талап етілетін дағдылар дегенге келісесіз бе?» деген үшінші сұраққа респонденттердің 58,3%-ы «келісемін» деп, 13,9%-ы «келіспеймін» деп, 30,6%-ы «трансверсальді дағдылар туралы білмеймін» деп жауап берді.

«Қандай ұлттық құндылықтар Сізге трансверсальді (жұмсақ, ауыспалы) дағдыларыңызды дамытуға көмектеседі деп ойлайсыз?» деген сұраққа респонденттердің 88,9%-ы «ұлттық мәдениет: ұлттық музыка, ұлттық әдебиет, ұлттық ғылыми жұмыстар» деп, 80,6%-ы «Қазақ елінің салт-дәстүрі, тарихы» деп, 66,7%-ы «Қазақ тілі» деп, 44,4%-ы «Ұлттық мінез, болмыс» деп жауап берді.

«Ұлттық құндылықтарды қолдану арқылы дамытуға болатын трансверсальді дағдылар қайсысы деп ойлайсыз?» деген сұраққа респонденттердің 77,8%-ы «командада жұмыс жасай білу» деп, 75%-ы «креативтілік» деп, 69,4%-ы «сыни ойлау» деп, 61,1%-ы «тұлғааралық тиімді қарым-қатынас» деп, 41,7%-ы «көшбасшылық» деп жауап берді.

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің «Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының студенттерімен жүргізілген «Тұлғаның ұлттық құндылықтар арқылы трансверсальді дағдыларды дамыту туралы түсінігі» атты авторлық сауалнама нәтижелері бойынша, трансверсальді дағдыларды: командада жұмыс жасай білуді, проблеманы шеше білуді, креативтілікті, тиімді қарым-қатынасты, сыни ойлауды, көшбасшылықты және т.с.с. дамыту ұлттық құндылықтарға бағдарланған сапалы білім алуға, бәсекеге қабілетті ұлт қалыптастыруға мүмкіндік туғызады.

Талқылау. Жоғарыда берілген ғылыми еңбектерді және білім алушылардан алынған сауалнамадағы жауаптарды басшылыққа алып, ұлттық құндылықтар негізінде болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын дамытуды ескере отырып, зерттеу аясында мынадай болтамдар жасаймыз:

– *пәнаралық мазмұн:* ұлттық құндылықтарға бағдарланған оқу пәндерінің мазмұны пәнаралық байланысқа ие болады, бұл студенттерге топта немесе жеке оқытуды пайдалана отырып, креативті, сыни ойлау арқылы өз бетінше оқуға мүмкіндік береді;

– *коллоборативтік:* мұндай өзара әрекеттесу оқу мүмкіндіктерін кеңейтеді және онлайн немесе офлайн оқу арқылы, ауыспалы, жұмсақ дағдыларды қолдануды қамтамасыз етеді, оқытудың жаңа формаларына мүмкіндік береді және студенттердің ынтымақтастығын ынталандырады;

– *болашақ маманның біліктілігін арттыру:* трансверсальді дағдылардың өмірге, жаңа қызметке бейімделуге көмектесетін сипаты болашақ маманнан заман талабына сай болуын талап етеді, сондықтан оқыту тренингтері және коучингтер ұйымдастырылады;

– *болашақ маманның ұлттық құндылықтар арқылы трансверсальді дағдыларын дамыту* жоғары оқу орнының қызметін сапалы жаңа деңгейге шығаруға және оның заманауи жағдайларда бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Тұжырымдалған болжам бойынша тәжірибеде түрлі жұмыстар атқарылуда, олар: болашақ бастауыш білім педагогтеріне педагогикалық, психологиялық, әдістемелік пәндердің арасындағы байланыстар бойынша интеграцияланған дәрістер өткізілуде, коллоборативті оқу ортасын қалыптастыру, көшбасшылықты, креативтілікті, сыни ойлауды дамыту бойынша тренингтер, коучингтер жүргізілуде және т.с.с. Бұл тұрғыдағы тәжірибелік жұмыстардың нәтижелері ғылыми жұмысымыздың келесі кезеңдерінде талқыланады және көрсетіледі.

Қорытынды. Сонымен, ұлттық сана-сезімді дамытудағы маңызды тарап – болашақ педагогтер қауымы ұлттық сана-сезіміне өзінің ұлттық қатыстылығын, өзінің этникалығын позитивті қабылдап, ұлттың тарихи өткеніне, оның бүгінгі мен болашағына деген көзқарасын, ана тілін меңгерудегі белсенділікті, халық мәдениетін зерделеудегі белсенділікті, ұлттық мүдделер мен құндылық байдарларын ұғыну және қабылдауды, еліміздің аумақтық тұтастығын сақтауға дайындықты, оның байлығын арттыруға ұмтылуды өз бойында берік қалыптастыра отырып, ол ұлттық құндылықтарды икемді, жұмсақ дағдыларды қолдану арқылы дамыта алады.

Өткізілген авторлық сауалнаманың және кері байланыс тәсілін қолданудың нәтижелері ұлттық құндылықтар арқылы болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын дамытуда келесідей мүмкіндіктерді қамтамасыздандыру қажет екендігін көрсетеді:

– ұлттық құндылықтар арқылы болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын дамыту мақсатында бакалавриат, магистратураның білім беру бағдарламасы бойынша контент дайындау;

– арнайы курс бойынша ұлттық құндылықтарға баулуға бағдарланған болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын дамытуды жүзеге асыру;

– ұлттық құндылыққа баулитын аудиториядан тыс іс-шаралар ұйымдастыру;

– ұлттық құндылықтар арқылы болашақ бастауыш білім педагогтерінің трансверсальді дағдыларын дамытуға бағытталған оқу-әдістемелік кешендер дайындау деп ұсынамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Тоқаев Қ.К. *Тәрбие – саналы білімнің негізгі арқауы. 16-тамыз, 2019.* <https://ult.kz/post/tokaev-tarbie-sapaly-bilimnin-negizgi-arkauy>

2. «Мәдени мұра», «Рухани жаңғыру», «Мәңгілік ел» стратегиялық ұлттық жобалар тұжырымдамасы туралы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P080001016>

3. Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы.

4. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>
5. Қазақстан білім туралы заңы №319-III, 27 шілде 2007 жыл, ҚР 2018 жылғы 4 сәуірдегі №171-VI Заңын қараңыз (2019 ж. 1 қаңтардан бастап қолданысқа енгізілген), (2011.10.24 № 487-IV).
6. Ахмет Байтұрсынұлы қазақтың бастауыш мектебі жайында. «Қазақ» газетасы, 1914 ж., 9 май, № 61. https://el.kz/news/archive/a-bayt-rsyn-ly_-aza-ty-_bastauysh_mektebi_zhayynda/
7. Уикипедия. трансверсальный — Викисловарь (wiktionary.org). <https://ru.wiktionary.org/wiki/>
8. CIP description of the National Library of Romania Transversal skills development in modern teaching practice: a good practice guide / Monica Tilea, Oana Adriana Duța, Jon Freyr Johansson, Patrick Murphy (ed.). – Bucharest: Pro Universitaria, 2015. http://proiecte.ucv.ro/transmod/media/good_practice_guide_EN.pdf
9. Фадель Ч., Бялик М., Трилинг Б. Ф15 Четырехмерное образование: Компетенции, необходимые для успеха / Чарльз Фадель, Майя Бялик, Берни Трилинг : Пер. с англ. – М.: Издательская группа «Точка», 2018. – С. 2407 <https://vbudushee.ru/upload/iblock/fc0/fc03a04935bb2fed886eab93b224d88b.pdf?ysclid=lbmn1fqd5b335327035>
10. Трансверсальность: эволюция термина через призму корпусов и других контекстов: научное издание / Researcher support. <https://scholar.sfu-kras.ru/publication/44225575?ysclid=lac2grrvg948450634>
11. Towards the identification and assessment of transversal skills D.Goggin , I.Sheridan , F.Lárusdóttir , G.Guðmundsdóttir, Cork Institute of Technology (IRELAND), FRAE (ICELAND) <https://viskaproject.eu/wp-content/uploads/2019/04/INTED-conference-paper-2-towards-identification-and-assessment-of-transversal-skills.pdf>

References:

1. Тоқаев Қ.К. Тәрбие – сапалы білімнің негізгі арқауы. 16-тамыз, 2019. <https://ult.kz/post/tokaev-tarbie-sapaly-bilimnin-NEGIZGI-ARKAUY>
2. «Mādeni mūra», «Ruhani jañğyru», «Māñgilik el» strategialyq ūlttyq jobalar tūjyrymdamasy turaly. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P080001016>
3. Bilim berudiñ barlyq deñgeiniñ memlekettik jalpyğa mindetti bilim beru standarttary. Qazaqstan Respublikasy Oqu-ağartu ministriniñ 2022 jylғы 3 тамыздағы №348 бүірығы.
4. Qazaqstan Respublikasynda bilim berudi jāne ğylymды damytudyñ 2020-2025 jylдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>
5. Qazaqstan bilim turaly zañy №319-III, 27 шілде 2007 jyl, QR 2018 jylғы 4 сәуірдегі №171-VI Zañyn qarañыз (2019 j. 1 қаңтардан бастап қолданысқа енгізілген), (2011.10.24 № 487-IV).
6. Ahmet Baitұrsynūly qazaqtyñ bastauyş mektebi jaiynda. «Qazaq» gazetasy, 1914 j., 9 mai, № 61. https://el.kz/news/archive/a-bayt-rsyn-ly_-aza-ty-_bastauysh_mektebi_zhayynda/
7. Uikipedia. transversálnyi — Vikislovār (wiktionary.org). <https://ru.wiktionary.org/wiki/>
8. CIP description of the National Library of Romania Transversal skills development in modern teaching practice: a good practice guide / Monica Tilea, Oana Adriana Duța, Jon Freyr Johansson, Patrick Murphy (ed.). – Bucharest: Pro Universitaria, – 2015. http://proiecte.ucv.ro/transmod/media/good_practice_guide_EN.pdf
9. Fadel Ch., Bālik M., Triling B. F15 Chetyrehmernoe obrazovanie: Kompetensii, neobhodimye dlā uspeha / Chārlz Fadel, Maiā Bālik, Berni Triling : Per. s angl. — М.: İzdatelskaia grupa «Tochka», 2018. - 240 s. <https://vbudushee.ru/upload/iblock/fc0/fc03a04935bb2fed886eab93b224d88b.pdf?ysclid=lbmn1fqd5b335327035>
10. Transversálnöst: evolüsia termina cherez prizmu korpusov i drugih kontekstov: nauchnoe izdanie / Researcher support. <https://scholar.sfu-kras.ru/publication/44225575?ysclid=lac2grrvg948450634>
11. Towards the identification and assessment of transversal skills D.Goggin , I.Sheridan , F.Lárusdóttir , G.Guðmundsdóttir, Cork Institute of Technology (IRELAND), FRAE (ICELAND) <https://viskaproject.eu/wp-content/uploads/2019/04/INTED-conference-paper-2-towards-identification-and-assessment-of-transversal-skills.pdf>